

3) *evaluation is given mainly according to the ability to apply earlier theoretical knowledge in the new environment. The process of mastering theoretical knowledge is transformed into various forms of constructive mental retrieval in a foreign language, so there is a shift to an active creative interaction.*

Key words: *the heuristic mechanisms, the students, a heuristic teaching, theoretical knowledge, training, humanities, cognitive and creative tasks.*

УДК 378.015.31:316.42(371.133)

Ю. С. Бушнів

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПОЗНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КОЗАЦЬКИХ КЛАСІВ

Проблема формування громадянської позиції є предметом розгляду широкого кола гуманітарних наук, зокрема філософії, соціології, педагогіки, психології, які в центр своєї уваги ставлять людину, розвиток її здатності до свідомого вибору власної життєвої позиції. У статті розглянуто науково-теоретичне підґрунтя проблеми формування громадянської позиції майбутніх учителів у позанавчальній діяльності. У контексті досліджувальної проблеми аналізуються поняття «громадянськість» та «громадянська позиція» на сучасному етапі розвитку суспільства та розкрито зміст позанавчальної діяльності козацьких класів у формуванні громадянської позиції майбутніх учителів педагогічного коледжу.

Ключові слова: *громадянськість, громадянська позиція, патріотизм, формування громадянської позиції, позанавчальна діяльність, козацька педагогіка, козацькі класи.*

Постановка проблеми. Реалії сучасного життя в Україні в умовах становлення громадянського суспільства поставили перед освітою важливе завдання – на основі наукових знань і вмінь сформувати в нового покоління громадянські якості, які допоможуть особистості виконувати різноманітні функції та ролі у сферах сімейно-побутових, міжнаціональних і міжособистісних відносин, знаходити способи самореалізації на різних етапах життєвого шляху.

Аналіз актуальних досліджень В українській педагогічній науці вченими досліджується проблема громадянського виховання особистості, зокрема: філософсько-методологічні аспекти (І. Зязюн, В. Кремень, Г. Филіпчук, К. Чорна та ін.); психолого-педагогічні основи громадянського виховання (І. Бех, М. Боришевський, О. Киричук та ін.); громадянські цінності сучасного українського виховання (О. Вишневський, С. Золотухіна, П. Кендзьор, Ю. Руденко, В. Струманський, О. Сухомлинська та ін.); особливості виховання громадянськості як інтегративної якості (О. Козлова, Т. Гребеник, О. Косарева, Л. Крицька, Н. Чернуха, К. Чорна та ін.); українознавчий (народознавчий) контекст виховання громадянина (П. Ігнатенко, Л. Токар, Т. Усатенко та ін.); керівництво громадянським вихованням студентів (О. Козлова, Т. Гребеник та ін.); утвердження національної ідеї в теорії та практиці виховання (Б. Ступарик, М. Чепіль, К. Чорна та ін.).

Проте відсутні праці, у яких визначено й науково обґрунтовано психолого-педагогічні умови, що забезпечують успішне формування громадянської позиції майбутніх учителів у позанавчальній діяльності козацьких класів.

Мета статті – здійснити аналіз поняття «громадянська позиція» майбутніх учителів на сучасному етапі розвитку суспільства та розкрити зміст формування громадянської позиції майбутніх учителів у позанавчальній діяльності козацьких класів.

Виклад основного матеріалу. Модернізація українського соціокультурного простору у XXI столітті відбилася на всіх сферах життєдіяльності. Перехід до громадянського суспільства позначила низка питань, у тому числі й виховання громадянськості в умовах оновленої України. Досягнення цього результату передбачає не тільки засвоєння навчальних соціальних навичок і практичних умінь, що забезпечують соціальну адаптацію й мобільність випускників до умов мінливого соціуму, але й громадянську позицію молоді, здатність до швидкої зміни соціальних ролей, можливість активної та творчої участі в соціальному процесі. Базовим поняттям для визначення сутності терміну «громадянська позиція» є життєва позиція. Її можна схарактеризувати як діяльну реакцію на оточуючий світ у всіх його проявах. Позиція – це сукупність конкретно визначених дій, своєрідних відповідей на певний чинник.

Таким чином, під життєвою позицією розуміємо «зумовлене світоглядом стале, узагальнене духовно-практичне ставлення людини до навколишньої дійсності та самої себе, що характеризується певною мірою активності, спрямованістю, оціночним забарвленням тощо, виявляється в різних формах людської життєдіяльності, об'єднуючи їх у єдине ціле» [1, 176]. Як бачимо, оцінювати життєву позицію можна за сукупністю відношень і реакцій та рівнем їх вираженості на три основні компоненти: саму людину (внутрішнє «Я»), природне та предметне оточення й суспільство (соціальна складова).

На думку Р. Арцишевського та М. Арцишевської, соціальна позиція є конкретизацією або певним доповненням життєвої позиції й визначається певними світоглядними переконаннями [1, 177].

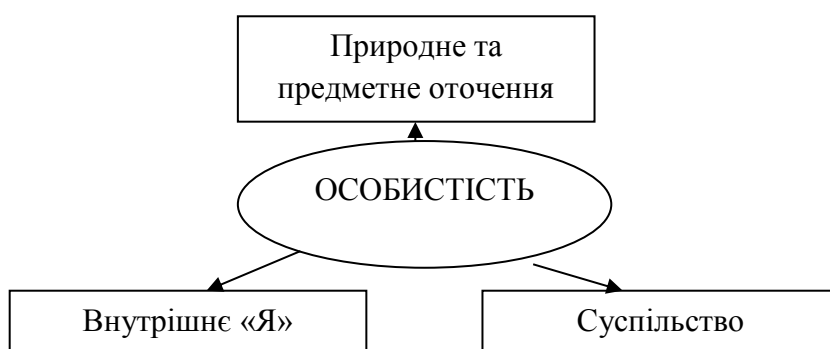

Рис. 1. Спрямування відношень і реакцій особи

Громадянська позиція розуміється як складова соціальної позиції, яка стосується громадянських характеристик кожної конкретної особи. До них можна віднести: патріотичну самосвідомість, громадянську відповідальність і мужність, суспільну ініціативність та активність, готовність працювати на благо Батьківщини, захищати її, підносити міжнародний авторитет; повагу до Конституції та законів Української держави, дотримання прийнятих у ній правових та звичаєвих норм; досконале знання державної мови, постійна турбота про піднесення її престижу й функціонування в усіх сферах суспільного життя й побуту; повагу до батьків, до традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього, як його представника, спадкоємця й наступника; дисциплінованість, працьовитість, завзятість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію; фізичну досконалість, моральну чистоту, високу художньо-естетичну вихованість; гуманність, толерантність, шанобливе ставлення до культури, традицій, звичаїв інших народностей, високу культуру міжнаціонального й міжетнічного спілкування [3, 6].

Сучасні педагоги вважають, що основи громадянськості потрібно подавати вже дошкільнятам і дітям молодшого шкільного віку, проте найінтенсивніше формуються засади громадянської позиції у студентів-майбутніх учителів. Саме студенти починають не лише запам'ятовувати основні положення, але й аналізувати та осмислено застосовувати отримані знання, відповідно й адекватно реагувати, свідомо вибирати діяльнішу модель поведінки. Виникає гостра потреба в самовираженні та самореалізації, але відсутність достатнього запасу знань і навичок, власного досвіду змушують звертатися за інформацією, яка надходить ззовні. На студентську свідомість тиснуть різноманітні й не завжди позитивні зовнішні фактори впливу: сім'я, школа, суспільні та громадські інститути, вулиця, ЗМІ, Інтернет тощо, – тому дуже важливо не проґавити цей момент становлення особистості й застосувати правильні та ефективні методи виховання активного громадянина. Тобто, знайти способи формування активної громадянської позиції в майбутніх учителів.

Сьогоднішні студенти – це майбутні працівники владних структур, державні діячі, керівники підприємств та установ, носії інтелектуального потенціалу XXI століття, творці нових здобутків української культури. Здобуваючи вищу освіту, формується майбутній професіонал і громадянин з активною громадянською позицією [4, 16].

Активна громадянська позиція майбутніх учителів формується під час взаємодії із соціальним середовищем. Великий вплив мають на становлення особистості студента, так звані, позаосвітні соціальні утворення: компанії друзів, молодіжні субкультури, спортивні клуби й секції, різноманітні гуртки, громадські організації, релігійні громади тощо. Оскільки більшість майбутніх учителів прагнуть реалізувати себе як

незалежна особистість, то саме неформальна форма взаємодії є найбільш результативною для виховання даної вікової групи. Розглянемо можливість та ефективність формування активної громадянської позиції майбутніх учителів у позанавчальній діяльності козацьких класів. Окремо варто зупинитися на проблемі використання культурно-освітніх і виховних традицій українського козацтва.

Козацька педагогіка – це частина народної педагогіки, яка формувала в молоді вірність Батьківщині, виховувала лицаря-козака, мужнього громадянина й захисника рідного краю. Основні завдання, які ставили перед собою козаки-наставники, – готувати фізично загартованих, мужніх воїнів; формувати український національний характер і світогляд, високі лицарські якості, пошану до батьків, людей старшого віку, милосердя [5; 6].

У зміст формування громадянської позиції майбутніх учителів у позанавчальній діяльності козацьких класів, передусім, можна віднести – поширення знань про національно-виховний рух, вивчення фольклорних джерел, історичних документів про козацький рух; вивчення біографій, історії життя видатних керівників козацтва від його зародження до зміцнення в епоху Петра Сагайдачного, Богдана Хмельницького, Івана Мазепи; дослідження й відродження військово-спортивного мистецтва, козацьких традицій та обрядів, промислів; вивчення й дослідження козацьких пісень, балад, легенд, фольклору про козаків; вивчення знань козаків про народну медицину, астрономію, агрономію, кулінарію.

Окрім того, студентам, які із захопленням займаються різними видами єдиноборства, цікаво знати, що в українського козацтва існувала цілісна система мистецтва єдиноборства. При цьому варто зазначити, що існувало кілька таких систем, одна з яких була покладена в основу танцю гопака.

Коли справедливим є твердження, що на сьогодні немає достатньої кількості спеціалістів із козацьких єдиноборств, то розвиток козацьких мистецьких традицій лірників, кобзарів, танцюристів, а також майстрів козацьких ремесел і промислів – гончарства, бондарства, верхової їзди залишає широкі можливості для творчого пошуку. У зв'язку з цим доцільним вважається проведення фестивалів козацької пісні й танцю, найрізноманітніших змагань із козацьких видів спорту (стрільба з лука, плавання, володіння шаблею, верхова їзда, подолання природних перешкод, орієнтація на місцевості).

Говорячи про виховання молоді на традиціях українського козацтва, не можна оминати увагою проблему участі дівчат у діяльності козацьких гуртків та об'єднань [6]. На нашу думку, зарахування їх до козацьких гуртків, куренів знецінює саму ідею козацтва, оскільки, як відомо, на Запорозькій Січі, та й на інших козацьких січах, дівчат, жінок не було. Досвід роботи позашкільних навчальних закладів нагромадив значну кількість таких форм роботи з дівчатами, які виховують господинь, берегинь роду – гуртки в'язання,

вишивки, крою та шиття тощо. Тому конкурси «Відкрий у собі талант», «Я – господиня», тематичні вечори «Мати – берегиня роду», «І рушник вишиваний на щастя, на долю дала», «Мамина пісня», «Ой, не ріж косу...», на нашу думку, стануть кращими засобами формування дівочої гідності, жіночої вірності, материнської любові.

Отже, формування громадянської позиції майбутніх учителів у позаурочній діяльності козацьких класів – єдиний, цілеспрямований процес формування особистості громадянина-патріота та професіонала. Успіх виховання майбутнього вчителя, громадянина багато в чому визначає духовний простір студентства, яке орієнтує його на придбання та використання особистого досвіду демократичних відносин, що характеризують студентське самоврядування, проектування та створення аналогічного простору в майбутній професійній діяльності. Крім того, інтерес до формування громадянської позиції в позанавчальній діяльності зумовлений проблемами побудови демократичної, правової держави, громадянського суспільства. Першочерговим завданням у країні та в освіті стало виховання особистості громадянина, здатного побудувати таку державу й суспільство, яке володіє високим рівнем світоглядної, політичної, правової та духовної культури, здатного до соціалізації, поважаючого історико-культурну спадщину свого народу.

Висновки. Таким чином, актуальність формування громадянської позиції майбутніх учителів у позанавчальній діяльності козацьких класів зумовлено роллю і місцем майбутнього вчителя в системі формування особистості, а саме в тому, що: - викладач вищої школи є втіленням і носієм духовної та моральної культури; - педагогічна діяльність викладача вузу обов'язково морально вмотивована; - спілкування та взаємодія викладача й студента обов'язково повинні мати високоморальний, гуманний, демократичний характер; - саме викладач цілісно впливає на особистість студента, що вимагає від нього емпатії, мистецтва оцінки іншої людини; - саме викладач має здатність (і повинен її мати) передбачати, оцінювати не тільки моральні наслідки своїх дій, рішень, вчинків, експериментів, а й подій, зрушень, реформ, що відбуваються в різних сферах життя країни (соціальній, політичній, освітній тощо).

Перспективи подальших розвідок пов'язані з визначенням і вивченням понятійно-термінологічного апарату дослідження, встановлення складових показників і рівнів сформованості у процесі професійної підготовки майбутніх учителів у позанавчальній діяльності козацьких класів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арцишевська М. Р. Інтеграція змісту освіти : монографія / Маргарита Арцишевська, Роман Арцишевський. – Луцьк : Вежа, 2007. – 316 с.
2. Бабкіна М. І. Формування активної громадянської позиції підлітків у позакласній виховній роботі загальноосвітньої школи : авторефер. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Майя Іванівна Бабкіна. – К., 2009. – 20 с.

3. Ігнатенко П. Р. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навчально-методичний посібник / Петро Романович Ігнатенко, Валентин Леонідович Поплужний, Наталія Іванівна Косарева, Лариса Валентинівна Крицька. – К. : Інститут змісту і методів навчання, 1997. – 252 с.

4. Козлова О. Г. Керівництво громадянським вихованням студентської молоді : навч.-метод. посібник / О. Г. Козлова, Т. В. Гребеник. – Суми : Університетська книга, 2010. – 188 с.

5. Рехета Л. О. Громадянське виховання учнів основної школи в позаурочній діяльності : авторефер. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Любов Олександрівна Рехета. – К., 2003. – 23 с.

6. Старосольський Ю. Велика гра : Гутірка про ідею й методу пластування [Електронний ресурс] / Ю. Старосольський. – Режим доступу : <http://www.upu7.plast.org.ua/download.php> (17 листопада 2009 р.).

РЕЗЮМЕ

Бушнев Ю. С. Формирование гражданской позиции будущих учителей у внеурочной деятельности казацких классов.

Проблема формирования гражданской позиции является предметом рассмотрения широкого круга гуманитарных наук, в частности философии, социологии, педагогики, психологии, которые в центр своего внимания ставят человека, развитие его способности к сознательному выбору собственной жизненной позиции. В статье рассмотрены научно-теоретические основы проблемы формирования гражданской позиции будущих учителей во внеучебной деятельности. В контексте исследуемой проблемы анализируются понятия «гражданственность» и «гражданская позиция» на современном этапе развития общества и раскрыто содержание внеучебной деятельности казачьих классов в формировании гражданской позиции будущих учителей педагогического колледжа.

Ключевые слова: гражданственность, гражданская позиция, патриотизм, формирование гражданской позиции, внеурочная деятельность, казачья педагогика, казачьи классы.

SUMMARY

Bushnev Y. The formation of a civil position of future teachers in extracurricular activities of Cossack classes.

Modernization of Ukrainian social and cultural space in the twentieth century is reflected in all spheres of life. The transition to civil society has identified a number of issues, including citizenship education in terms of the renewed Ukraine. Achieving this outcome involves not only learning social skills and practical skills that provide social adaptation and mobility of graduates for a changing society, but also the youth engagement, the ability to quickly changing social roles, the possibility of active and creative participation in the social process. The basic concept for determining the nature of the term «citizenship» is a lifestyle. It can be described as an activity reaction to the physical world in all its manifestations. The position is a set of specifically defined actions, original answers to certain factors.

Thus, the author stresses that lifestyle means outlook due sustainable, generalized spiritual and practical relation of man to reality and of itself and is characterized by a certain degree of activity, orientation, color evaluation, manifested in various forms of human activity, combining them into a single whole.

The citizen of the XXI century is a person possessing the legal culture and sense of responsibility for his country, its prosperity, knowing and respecting the laws, its rights and duties, able not only to live in the civil society and legal state, but also to create it. So the main purpose of educational work in the extracurricular activities Cossack classes in

pedagogical college is to versatile the development of a personality of the future competitive specialist with high legal and political culture, social activity and qualities of a citizen-patriot.

The future teachers' civic development in the extracurricular activities Cossack classes is a unified, purposeful process of formation of the personality of the citizen-patriot, a worker and professional. The success of the future teacher's citizen's education largely determines the spiritual space of the students, which guides them to the purchase and use of the personal experience of the democratic relations that characterize the student government, the design and establishment of a similar space in the future professional activity.

The prospects for further research are related to the definition and study of the concepts and terminology of research, installation the components and levels of performance in the training of future teachers in extracurricular activities of Cossack class.

Key words: *citizenship, democracy, extracurricular activities, Cossack classes, professional, a citizen-patriot.*

УДК 371.018

О. А. Заболотна

Уманський державний педагогічний
Університет ім. Павла Тичини

АЛЬТЕРНАТИВНІ РОЛІ ВЧИТЕЛЯ: В ПОШУКАХ ОСВІТЬОГО ДІАЛОГУ

Статтю присвячено висвітленню трансформацій ролі вчителя у світлі альтернативної педагогіки. Розглянуто ідею педагогіки пригноблених, запропоновану бразильським науковцем Пауло Фрейре. Продемонстровано різні зміни в ролі вчителя: від повного нівелювання (в антипедагогіці) до ролей трансформаційного інтелектуала, який допомагає все критикувати (у критичній педагогіці), чуйного партнера-фасилітатора (у Гештальтпедагогіці); фасилітатора самореалізації дитини (в емансипаційній педагогіці) та організатора діалогічного навчання (у трансгресивній педагогіці).

Ключові слова: *альтернативна педагогіка, педагогіка пригноблених, антипедагогіка, критична педагогіка, Гештальтпедагогіка, емансипаційна педагогіка, трансгресивна педагогіка.*

Постановка проблеми. У сучасному світі освітній діалог вийшов далеко за межі класної кімнати, окремої школи, та навіть і цілої країни. Діалоги, так як і освітні процеси й інституції, стають увесвітніми. Як стверджує відомий дослідник глобалізації Дж. Спрінг, «ключовим є слово «всесвітній». Це означає, що події, які відбуваються в глобальному масштабі впливають на національні системи освіти... Ніщо не є статичним у цій картині. Існує постійна динамічна взаємодія: глобальні ідеї про практику шкільництва взаємодіють із локальними освітніми системами, і в час цієї взаємодії і глобальні, і локальні системи змінюються» [12].

Мета статті – висвітлити трансформації ролі вчителя у світлі альтернативної педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Простежимо, як змінювались уявлення про роль учителя в європейській освіті, починаючи з другої половини ХХ ст., коли глобалізація почала набувати особливих темпів. З чого почалися глобальні зміни, результатом яких стала радикальна